

SPOR - ŞİDDET İLİŞKİSİ, NEDENLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

*The Relation Between Sport and Violence,
its Reasons and Solution Proposals*

İrfan SAZ

Yargıtay Cumhuriyet Savcısı

ÖZET

Çağımızda spor, özellikle de futbol, bireyleri ve toplumu etkileyen sosyal bir faaliyet alanıdır. Şiddet ve sporda şiddet ise toplumun tümünün mücadele etmesini gerektiren sosyal bir sorun alanıdır.

Sporla saldırganlığın ilişkisi bulunduğu gibi sporla şiddetin de ilişkisi bulunmaktadır. Sporda şiddetin kaynağının belirlenmesi, sorunu anlama açısından kolaylıklar sağlayacaktır. Sporda şiddeti ortaya çıkaran sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal birçok neden bulunmaktadır. Sporda şiddetin ortaya çıkmasında cinsiyet, spor seyircisi ve kitle iletişim araçları önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple cinsiyet, spor seyircisi ve kitle iletişim araçlarının sporda şiddeti, özellikle de futbolda şiddeti nasıl ortaya çıkardıklarını irdelemek, çözüm açısından kolaylıklar sağlayacaktır. Bununla beraber sporda şiddetin önlenmesine yönelik, ulusal ve uluslar arası hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin bilinmesi, hukuk adına oraya konulanlar ile konulması gerekenler açısından da bir bakış açısı kazandıracaktır.

Son olarak, sporda şiddet ile etkin mücadele etmek için en önemli psikolojik faktör olan kararlılık duygusunun oluşturulmasına yönelik bakış açısının yakalanması ile işe başlanmalı ve çok yönlü faaliyetler icra edilmelidir. Ancak bu şekilde başarı elde etmek mümkün görünmektedir.

Bu makalede, son yıllarda giderek artan ve toplum kesimleri arasında onarılamayacak ağır yaralar açmaya başlayan, sporda şiddet, özellikle de futbolda şiddetin ne olduğu, kaynağı, nedenleri, mücadele için getirilen yasal düzenlemeler ve çözüm önerileri üzerinde durulacak olup, makalenin bir nebze de olsa sorunu anlamaya ve çözüm üretmeye katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Saldırganlık, Spor, Futbol, Cinsiyet, Seyirci, Kitle iletişim araçları

ABSTRACT

In today's world, sport especially football is a very important social activity field which affects individuals and society. Violence and violence in sport is a socially problematic field which all society should fight against.

Identification of the source of the violence in sport helps us understand the problem. There are a number of sociological, physiological, economic, cultural, political and social reasons which give rise to violence in sport. Gender, sport supporters and mass media play an important role in occurrence of violence in sport. For this reason, elaboration on how gender, sport supporters and mass media cause violence in sport, especially in football makes it easy to find the solution of the problem. In addition, national and international legislative provisions have been enacted for prevention of violence in sport. Knowing these provisions offers us a perspective with regard to what has been put in place in legal field as well as to what has to be put in place.

Finally, efforts should start to grasp the outlook for formation of the sense of determination, which is the most important physiological factor, in order to effectively fight against violence in sport. In addition, multi-dimensional activities should be carried out. This seems to be the sole way to attain the goal pursued.

In this paper, we elaborate what the increasing violence in sport, especially in football, which started to have caused invincible wounds in fractions of society, refers to, its source, reasons, legal provisions adopted for fight against it and solution proposals. It is our hope that this paper would make a modest contribution to understanding the problem and finding its solution.

Key Words: Violence, Aggression, Sport, Football, Gender, Supporters, Mass Media Tools

GİRİŞ

Kişilerin ve toplumun bir arada yaşamasını sağlayan genel kabul görmüş değerler vardır. Bu değerler geçmişten günümüze kadar sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik birçok olayın etkisi ile oluşmuştur. Sevgi, saygı, vefa, hoşgörü, yardımseverlik, cömertlik gibi değerler bunlardan birkaçı olarak sayılabilir. Ancak bu değerlerin değişik sebeplerle bozulmaya başlaması ile birlikte toplumsal sorunlar artmaya başlar. İşte bu noktada bir kısım toplumsal sorunlar gibi şiddet de toplumun mücadele etmesini gerektiren sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkar. Üzülerek söylemek gerekirse artık günümüz Türkiye'sinde şiddet ve türleri olan sporda şiddet, aile içi şiddet, kadınlara yönelik şiddet, sağlık çalışanlarına yönelik şiddet, gibi kavramlar sıklıkla konuşulur hale gelmiştir.

Sporda şiddet, sporun doğumundan itibaren var olan bir sorun olmakla beraber, dünyanın artık küçük bir köy haline geldiği çağımızda, çeşitli etkenlerin katkısıyla uluslar arası bir sorun haline gelmiştir. Bu durum da kişileri, toplumları ve devletleri ortak çözüm arayışlarına yöneltmiştir.

I. ŞİDDET İLE SALDIRGANLIK İLİŞKİSİ

Başlarken, önce şiddet ve saldırganlık kavramları aynı şeyi mi ifade etmektedir, aralarındaki ilişki nedir konusunu açıklamak gerekir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde şiddet; karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık anlamlarına gelmektedir. Saldırganlık ise bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası, saldırgan bir biçimde davranma anlamlarına gelmektedir.¹

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization) şiddeti; bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel ve duygusal zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluklar ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel güç kullanma olarak tanımlamıştır.²

Öğretide şiddet; bir hareketin bir kuvvetin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde de tanımlanmıştır.³

Saldırganlık ise “Bir yöne doğru hareket etmek” anlamına gelen latince kökenli bir sözcüktür. Bu sözcüğün kapsamında kesin bir tavır alış, tepki verme ve yok etme anlamları da vardır.⁴ Birçok yazar tarafından farklı tanımlansa da saldırganlık genelde başka bir kişiye zarar verme amacını güden davranışları ifade eder.⁵

Şiddet ve saldırganlık canlı ve cansız varlıklara zarar vermeyi amaçlayan bir davranış türü olarak da tanımlanmıştır.⁶

1 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid-28.06.2013_gun_saat_19:30_tarihli_arama

2 KRUG, EG, DAHLBERG, LL, MERCY, JA, ZWİ, BA, LOZANO, R. World Report on Violence and Health. Ceneva: World Health Organization; 2002. p. 3-21(Dr. Elif KARAGÜN’ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 79)

3 ACET, M. (2001) Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.(FUTBOL SEYİRCİSİNİ ŞİDDETE YÖNELTEN FAKTÖRLER Hakan Salim ÇAĞLAYAN- Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu İ. Bülent FİŞEKÇİOĞLU,, Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ,2003 yılında S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsüne hazırlanan ve sunulan Yüksek Lisans tezinden aktarılarak sf-130)

4 YILDIRIM,B. (1997) “Futbol Seyircisinin Sal dırganlığı ile İlgili Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Bitirme Çalışması, Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Manisa.(PROFESYONEL FUTBOL TAKIMLARININ SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI Yakup Akif AFYON, Hüseyin ÖZKAN, Süleyman Murat YILDIZ Doğu Anadolu Bölgesi yayınları s.f.164 nolu çalışmalarından aktarılarak)

5 AFYON, Yakup Akif; ÖZKAN, Hüseyin; YILDIZ, Süleyman Murat; PROFESYONEL FUTBOL TAKIMLARININ SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI * Doğu Anadolu Bölgesi yayınları-2005 s.f.164

6 GÜLTEKİN, O, DOĞAN, M, DOĞAN, A, EYLEN, B. (2000), “Futbol Sahalarında Şiddet ve Emniyet Güçlerinin Tutumu Üzerine Bir Araştırma”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, s.751. (Polislerin Spor Müsabakalarındaki Saldırgan Seyirciye Müdahalesi

Şiddet ve saldırganlık farklı birer olgu gibi değerlendirilse de, çalışmalar incelendiğinde, şiddet ve saldırganlığın birbirinden tamamen bağımsız kavramlar olmadığı görülür. Şiddet, insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen saldırganlık eğiliminin bireysel ya da toplumsal boyutta, ancak diğerine zarar verecek biçimde dışa vurulması, diğer bir deyişle saldırganlığın insan iradesini hiçe sayan en ileri boyutu olarak tanımlanır.⁷

Kanaatimce; şiddet ile saldırganlık kavramları biri birini tamamlayan çok yakın kavramlar olup, saldırganlık eyleminin dış dünyada ağır sonuçlar doğuran, şahsa ve topluma zarar veren yönünün şiddet olarak tanımlanmasının doğru olacağı düşüncesindeyim.

II. ŞİDDET İLE SPOR İLİŞKİSİ

Türk Dil Kurumu sözlüğünde spor, bedeni veya zihni geliştirmek amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü olarak ifade edilmektedir.⁸

Spor ile şiddetin ilişkisine gelince; aslında spor ile şiddetin yakın akraba olduğu belirtilmiştir.⁹ Çünkü bilindiği gibi spor şiddeti içinde barındıran bir oyundur.

Sporda amaç, doğal ve evrensel olan saldırganlık içgüdüsünü yüceltmek, daha güçlüye, hızlıya, yükseğe ulaşmak için savaştır.¹⁰

Spor; mücadelecili saldırgan bir oyun olmakla birlikte, her saldırganlık şiddet kabul edilecek midir? Oyun kuralları içerisindeki her hareketi(saldırganlığı) şiddet olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple oyun alanındaki kurallı sert temasları, şiddet unsuru olarak göstermek terminolojik bir hata olarak kabul edilmiştir.¹¹

A.Pulur-İ.Kaynak'tan aktarılan sf-244)

- 7 AYAN, S. Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2007; 8(3): 206-14(Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 79); Aynı yönde görüş için, BUDAK S. Psikoloji Sözlüğü. 1. baskı, Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları; 2000. p.716. 4- İkizler, C."Sporda Başarının Psikolojisi." (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 79)
- 8 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid-28.06.2013_gun_saat_20:30_tarihli_arama
- 9 GÜLTEKİN, O, DOĞAN, M, DOĞAN, A, EYLEN, B. (2000), Futbol Sahalarında Şiddet Ve Emniyet Güçlerinin Tutumu Üzerine Bir Araştırma. 21.Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 14-15 Kasım. Ankara: Biga Basım Yayım, 25-27. (Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER* Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu., Dr. Selçuk Özdağ., * Dr. Savaş Duman, *** Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan)
- 10 KÖKNEL, Özcan Prf. Dr. Bireysel ve toplumsal şiddet, sh.233, , Altın Kitaplar, 2.basım İst.,2000
- 11 SCOTT JP. Aggression. Chicago: University of Chicago Pres;1958. p.120.7. Köknel Ö. Bireysel ve toplumsal şiddet(Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 80)

Sporda şiddet, saldırganlığın en ileri boyutu olan davranışın dış dünyadaki yansımada kendini göstermektedir. Bu davranış özellikle bireysel mücadele sporlarında kasti tekme atma, yumruk atma, kavga etme, küfür etme, spor aletini atma gibi rakip oyuncuya yönelik olabileceği gibi hakeme, antrenöre, kendi takım arkadaşına, federasyona ve seyirciye yönelik olarak da kendini göstermektedir. Yine sporda şiddet saha içinde olduğu kadar ve hatta daha büyük oranda saha dışında da yaşanmakta, özellikle taraftarların sebep olduğu ölümlerle sonuçlanan büyük şiddet olaylarına rastlanılmaktadır.

III. SPORDA ŞİDDETİN KAYNAĞI

Sporda şiddetin kaynağı konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür.

Bir görüşe göre *“İlk insanlar beslenmek, vahşi hayvan saldırılarından korunmak, yaşamını sürdürmek için avcılık yapmaya başladıklarında; avcılık, önemli bir uğraşı ve bir spor dalı olarak ortaya çıkmış ve diğer spor dallarının da kaynağı olmuştur. Bu nedenle tüm spor dallarının kaynağında insanın kendisiyle ve başkalarıyla mücadelesi yer alır.”* denilmektedir.¹²

Bir görüşe göre ise *“Toplumların hızlı değişim zamanlarında ortaya çıkan ve giderek kuralsızlığa dönüşen bireysel ve toplumsal kargaşa durumu, saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin kaynağı olmuştur.”*¹³

Diğer bir görüşe göre ise *“Futbolda şiddetin en önemli kaynağı, iyi takım-kötü sonuç çelişkisidir. Bireyin benlik tanımında takım sembollerinin yeri arttıkça bu çelişki büyüyecektir. Çelişkinin büyümesi baskıyı arttıracığından birey, bu çelişkiyi çözebilmek için uygun yüklemeye kaynaklarına yönelecektir.”* denilmiştir.¹⁴

Kanaatimce, sporda özellikle de futbolda şiddetin kaynağı insan benliğidir. İnsanın doğasında birçok duygu gibi şiddet duygusu da var olmakla birlikte, spor müsabakasından beklenen sonucunun insan benliğindeki önem ve derecesine göre şiddete kaynaklık edebilecektir.

IV. SPORDA ŞİDDETİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

12 KÖKNEL, Özcan. Bireysel ve toplumsal şiddet, Altın Kitaplar, 1.basım İst.,1996-p-235-6 ((Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 80)

13 AŞKAR Tuğrul NTV-MSNBC- <http://www.frmt.com/fair-play-kulubu-odasi/1403113-futbolda-şiddetin-nedenleri.html> 29.06.2013 gün saat 20:40 tarihli arama.

14 KARAGÖZOĞLU, C. AY, S.M. (1997). Futbol Seyircisinde Saldırganlık Eğilimleri İstanbul Örneği. 1.Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 23-24 Haziran.İstanbul: Alfa Yayınları, 165-173.(Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu., Dr. Selçuk Özdağ., Dr. Savaş Duman, Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan sf-14)

Spor da şiddeti ortaya çıkaran sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal birçok neden bulunmaktadır.

Genel kabul görmüş şekli ile şiddeti ortaya çıkartan nedenler; cinsiyet, spor seyircisi, futbolcular, hakemler, kulüp yöneticileri, antrenörler, güvenlik güçleri, federasyon yetkilileri ve kitle iletişim araçları sayılabileceği gibi, psiko-sosyolojik açıdan, kitle psikolojisi, benlik sunumu, kimlik yitimi, engellenilme duygusu gibi sebepler de şiddet ortaya çıkarabilmektedir.

Bu çalışmada şiddeti ortaya çıkaran, cinsiyet, spor seyircisi ve kitle iletişim araçları ele alınmış, yeri geldiği ölçüde diğerlerine de kısmen değinilmiştir.

A. Cinsiyet Açısından Şiddeti Ortaya Çıkaran Nedenler

Spor da şiddet kullanımının, özünde erkek kimliğini tanımladığı ve kültürel bir olguya (ataerkil yapı) bağlanarak toplumdan güç aldığı, futbol temelli şiddetin, erkeklik göstergesi olduğu savunulmuştur.¹⁵ Diğer bir görüşe göre ise “*Futbol kazanma hırsını sonuna kadar gözlemleye bileceğimiz bir erkek oyunudur*” denilmektedir.¹⁶ Benzer bir başka görüşe göre de “*Spor, erkekliğin etkin, saldırgan, rekabetçi, güçlü, meydan okuyucu, cesaretli vb. olduğunu yeniden olumlayarak erkeklik mitlerini yeniden-üreten bir biçimdir. Sporda erkekler, rekabet ederek çabalayarak ve başarılı olmaya çalışarak kendi erkeksi kimliklerini onaylamaya çalışırlar. Spor alanı erkeksi göndermelerle tanımlanan bir alandır.*” denilmiştir.¹⁷

Gerçekten spor içinde sertlik barındıran bir oyundur ve erkekler yaratılışları gereği saldırganlığa daha eğilimlidirler. Bu alandaki literatür incelendiğinde erkek sporcuların bayanlardan, profesyonel futbolcuların amatörlerden, deneyimli sporcuların gençlerden daha saldırgan eğilim sergiledikleri anlaşılmıştır.¹⁸

15 DUNNING, E. Figurational contributions to the sociological study of sport. In: Maguire J & Young K, eds. Theory, Sport and Society, JAI Elsevier Science Ltd; 2002. p. 239-66. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktararak sf 80)

16 BALDIK, Ö. (2002) Futbolun Kuşatıcılığı Altında, Zafer Dergisi, Ekim 2002, Sayfa: 310. EKONOMİK. (FUTBOL SEYİRCİSİNİ ŞİDDETE YÖNELTEN FAKTÖRLER Hakan Salim ÇAĞLAYAN- Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu. Bülent FİŞEKÇİOĞLU, Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, 2003 yılında S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsüne hazırlanan ve sunulan Yüksek Lisans tezinden aktararak sf-130)

17 CLARKE A, CLARKE, J. (1982) Highlights and action replays: Ideology, sport and media. İçinde: J. Hargreaves (ed.). Sport, culture and ideology. London: Routledge & Kegan Paul. (Çoban Barış, Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü-Futbol ve Toplumsal Muhalefet İletişim Kuram ve Araştırma dergisindeki makalesinden aktararak Sayı 26 Kış-Bahar 2008, s.71)

18 AFYON, Yakup Akif; ÖZKAN, Hüseyin; YILDIZ, Süleyman Murat; PROFESYONEL FUTBOL TAKIMLARININ SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI * Doğu Anadolu Bölgesi yayınları-2005 s.f.166

Saldırgan davranışlar öğrenilebilen davranışlar olduğundan toplumlardaki değerler itibarıyla erkekler dışı dönük saldırganlığın temsilcisi konumundadır. Buna “*çarpıtılmış erkeklik*” anlayışı da denilmektedir.¹⁹

Bu sebeplerle, erkeklerin kadınlara oranla sporda şiddeti daha çok kullandıkları, diğer bir ifade ile erkek bireylerde dışı dönük şiddetin daha çok görüldüğü söylenebilecektir.

B. Spor Seyircisi Açısından Şiddeti Ortaya Çıkaran Nedenler

Türk Dil Kurumu sözlüğünde seyirci; “*Bir olayı gören, izleyen kimse, izlemek, eğlenmek için bakan kimse*” olarak tanımlanmıştır.²⁰

Spor seyircisi ise “*Bir spor olayını yerinde canlı ya da film ve ya televizyon gibi görsel medya yoluyla seyreden her hangi bir kişi olarak tanımlanmıştır.*”²¹

Futbol literatürü incelendiğinde ise seyirci, fanatik, taraftar, holigan terimlerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bir spor faaliyetini doğrudan ya da televizyon gibi medya aracılığıyla izleyen kişiye seyirci²²; tuttuğu takıma aşırı derecede tutkuyla bağlanmış olan kişiye fanatik denilmektedir.²³

Takımına bağlı olan, onu ya da sporcularını takip eden, onlara olumlu duygular besleyen, onları destekleyen ve futbolla ilgili arzularını bu şekilde karşılayan kişiye taraftar denilmektedir.²⁴ Taraftarlar üzerinde yapılan hemen tüm araştırmalar da bizlere iki tip taraftar profili olduğunu göstermektedir. Buna göre taraftarlar; “*tüketici taraftarlar*” ve “*aktivist taraftarlar*” olmak üzere iki tiptir. Tüketici taraftarların şiddete yönelik herhangi bir olaya katılmadıkları kanıtlanmıştır. Aktivist

19 HASIRCI, Seyhan Prf. Dr. TFF'in aylık Futbol Dergisi Tam Saha Mayıs 2012

20 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid, 30.06.2013 gün saat 12:00 tarihli arama

21 GUTTMAN, A. Sport spectators. New York: Colombia University Press; 1986. p. 14. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 82)

22 ARSLANOĞLU, Kaan, Futbolun Psikiyatrisi, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s.309. (FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİ'NDEN AKTARILARAK;Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇER- Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 sf-113)

23 KORUÇ, Ziya, BAYAR, Perican ve ARSLAN, Feyzullah “Türkiye’de Futbol Fanatikleri: Sosyal Kimlik ve Şiddet”, Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması, Ankara, 2004, s.6. . (FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİ'NDEN AKTARILARAK;Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇER- Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 sf-113)

24 ARSLANOĞLU, Kaan, Futbolun Psikiyatrisi, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s.309. (FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİ'NDEN AKTARILARAK;Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇER- Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 sf-113)

taraf tar ise takımın ya da futbol oyununun bir parçası olduğunu iddia eder ve buna inanır. Takımları için yapamayacakları hiçbir şey yok gibidir. Problemlili olan bu grup, şiddet eğilimli olup sorun oluşturan gruptur.²⁵

Sporda(futbolda) şiddetin önemli bir boyutu olan holiganizm hakkında, ayrıca açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde holigan; özellikle futbolda fanatizmi besleyen, aşırı davranışlarda bulunan ve çevreye zarar vermeye meyilli taraftar; fanatizm ise; bağınazlık, körü körüne inanç olarak ifade edilmiştir.²⁶

Holiganizm davranışı içinde bulunanlar, genellikle takımına ölesiye bağlı olan, aynı zamanda, yıkıcı ve şiddet içeren davranışlarda (vandalizm) bulunan fanatiklerdir. Bu tip davranışlarda bulunan kişilere ise holigan adı verilmektedir.²⁷

Holigan; taraftarlığı şiddet boyutuna vardiyan, çevreye zarar veren ve azgınca davranışlarda bulunan kimse olarak da tanımlanmıştır.²⁸ Futbol holiganı olmayı belirleyen temel eksenin şiddet olduğu ileri sürülmüştür.²⁹

Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırmaya göre, taraftarların gazetelerde daha çok, hakaret, kışkırtıcı nitelikte olup şiddet ve saldırganlık içeren haberleri ve yorumları takip etkileri; hakemin verdiği yanlış kararlardan, spor medyasındaki haberler ve yorumlardan ve futbol federasyonunun aldığı kararlardan olumsuz olarak etkilendikleri ve genel olarak şiddet ve holiganizm eğilimlerinin yüksek olduğu görülmektedir.³⁰

25 HASIRCI, Seyhan Prf. Dr. TFF'in aylık Futbol Dergisi Tam Saha Mayıs 2012

26 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid, 30.06.2013 gün saat 21:00 tarihli arama

27 TOROS,Turhan, KORUÇ, Ziya, "Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Olanakları", Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları bilimsel Araştırma Yarışması, Ankara, 2004, s.70(FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİ'NDEN AKTARILARAK;Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇER- Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 sf-113)

28 SAHİN, HM. Sporda şiddet ve saldırganlık.1.Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2003.p.49-68-72. 80-5. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 82)

29 KAYAOĞLU, AG. Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları ve Sınırlılıkları. Türk Psikoloji Yazıları 2004;7 (13):79-101. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 82)

30 KOÇER, Mustafa, Yrd. Doç. Dr. FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİ'NDEN AKTARILARAK; Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 sf-111

Holiganizmle ilgi tarihte çok acı örnekler mevcuttur. 17.11.1984 tarihinde Kolombiya'da, Pascal Guerrero Stadı'nda, Kolombiya-Amerika maçı sonunda çıkan olaylarda 24 kişi ölmüştür. Yine 1985 yılında Belçika'nın Heysel stadında oynanan Liverpool-Juventus maçı esnasında sarhoş İngiliz holiganların çıkardığı olaylarda 39 kişi hayatını kaybetmiştir. Türkiye'de de buna benzer olaylar yaşanmıştır. Bu olayların en üzücü ve dikkat çekenini 17.9.1967 tarihinde oynanan Kayserispor-Sivasspor maçıdır. Resmi kayıtlara göre bu müsabaka esnasında 40 kişi ölmüş, 300 kişi yaralanmıştır.³¹ Bu acı örnekler göstermektedir ki sporda özellikle de futbolda şiddeti ortaya çıkartan en önemli aktörlerden birisi holigan taraftarlardır.

Bu sebeple de fanatizm ve buna bağlı holiganizm konusu, kanaatime göre sorunun çözümü açısından en kilit noktayı oluşturmaktadır.

Spor seyircisini şiddete iten değişik sebepler bulunmaktadır.

Seyirci şiddetinin nedenleri arasında; sosyo-ekonomik, politik, coğrafi ya da medya gibi öğeleri içine alan sosyo-kültürel etkenlerin yanı sıra, grupla veya takımla özdeşleşme, kimlik yitimi, insanlıktan çıkarma (De Humanization) mekanizmaları da yer almaktadır. Saha için de; sporun tarzı, skor, oyuncu ya da koçların model alınması ve oyunun kuralları saha dışın da ise; alkol, yoğunluk, engellenme, model alma gibi etkenler katkı yapmaktadır.

Futbol seyircilerinin saldırgan olmasında aile, eğitim, arkadaş grubu (birincil gruplar), referans grubu (üyesi olmadığı ancak üye olmak istediği grup veya oluşum), sosyal tabakalar (toplumdaki hiyerarşik yapı), kültür ve alt kültür gibi birçok etken rol oynamaktadır.³²

Psikolojik yönden spor ortamlarındaki şiddete, saldırganlık dürtüsünü bastıramayan, denetleyemeyen, amaç ve beklentilerine ulaşamayan, yeterince sosyalleşmemiş, benlik, kimlik, kişilik bakımından bunalım içerisinde olan ve takımları ile özdeşleşen gençlerin yol açtığı bildirilmiştir³³

Burada spor seyircisini şiddete iten sosyal bir neden olan alkollü olarak maça gitme ve şiddet arasındaki ilişkiye dikkat çekmek gerekmektedir. Gerçekten spor seyircisini şiddete iten önemli sebeplerden bir tanesi

31 KOÇER, Mustafa, Yrd. Doç. Dr. Aynı eser ,sf-114-115

32 ÇAĞLAYAN, Hakan Salim, Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, FİŞEKÇİOĞLU, Bülent; Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu „FUTBOL SEYİRCİSİNİ ŞİDDETE YÖNELTEN FAKTÖRLER 2003 yılında S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsüne hazırlanan ve sunulan Yüksek Lisans tezi, sf-134

33 YETİM, A.Sosyoloji ve Spor. 3. Baskı. İstanbul:Morpa Kültür Yayınları; 2005. 210-7.15. Kuru E. Sporda Psikoloji.1. Baskı. Ankara (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktarılarak sf 82)

alkoldür. Üç büyük kulüp olan Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarlarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları konusunda yapılan araştırma sonuçları ilgi çekicidir. Yapılan araştırma sonucuna göre “Yapılan araştırmada; maç günü taraftarın %28,3’nün düzenli olarak alkol kullandığı, maça gelen taraftarların alkol kullanma durumlarına bakıldığında ise taraftarların %45’inin maç günü alkol kullandıkları, kadın taraftarların % 24.9 olduğu gözetildiğinde erkek taraftar bakımından bu oranın daha da büyüdüğü, iyi taraftarların takımı uğruna her şeyi göze alabilmesi gerektiğini, şiddetin başlıca sorumlusu olarak holigan, kulüp yöneticileri ve medyayı gördükleri, sahaya aile ile gidilmesinin güvenlik açısından tehdit oluşturacağı görüşünü taşıdıkları saptanmıştır.”³⁴

Sonuç olarak, spor seyircisi açısından sporda şiddet, saha içi ve saha dışı birçok faktörün etkisi ile psikolojik açıdan kendisini yeterince geliştirememiş, kişiliğini tam anlamıyla bulamamış seyircilerde, fanatizm duygusunun etkisiyle birlikte dışa dönük şiddette dönüşerek holiganizm boyutuna ulaşmakta ve toplumu tehdit etmektedir.

C. Kitle İletişim Araçları (Medya) Açısından Şiddeti Ortaya Çıkaran Nedenler

Kitle iletişim araçları “Teknolojik gücün simgesi haline gelen ve geniş halk kitlelerini haberleşme ağıyla birbirine bağlayan araçlar” olarak tanımlanmıştır.³⁵ İletişimin bazı tekniklerle, belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp, güçlendirilerek, çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi, bu iş için kullanılan araçlara da kitle iletişim araçları veya medya da denilmektedir³⁶

Günümüzde medya, haberleri topluma ulaştırmada ve toplumu etkilemede çok önemli bir güç haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları; internet, televizyon, radyo, sinema, gazete, dergi, kitap olarak sayılmaktadır.

Spor, büyük oranda kitle iletişim araçlarının en önemlisi olan televizyon

34 TÜRKSOY, Ayşe, ÇİÇEK, Maksut; İstanbul Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Bayansaldüz Mehmet Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü;- Üç büyük kulüp taraftarlarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları İ.Ü. Spor Bilim Dergisi sf-94-98

35 ADIGÜZEL, M. (1999). Sporun Kitlelere Yaygınlaştırılmasında Televizyonun Rolü Ve Bölgesel Televizyonların Spor Yayın Politikalarının Bölge Halkı Tarafından Değerlendirilmesi.Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,İstanbul. (Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu., Dr. Selçuk Özdağ., Dr. Savaş Duman, Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan sf-15)

36 YETİM, A. (2000). Sosyoloji ve Spor (1. Baskı). Ankara, Topkar Matbaacılık. (Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER, Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu., Dr. Selçuk Özdağ. Dr. Savaş Duman, Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan sf-15)

ağı ile dünyada yaygın hale gelmiş ve ticarileşmiştir.³⁷

Çağımızda profesyonel futbol, pazarlanabilir bir ürün haline gelmiş ve ticarileşmiştir. Bu sebeple futbol kulüpleri veya profesyonel futbol takımı sahipleri, pazardan fazla pay almak için kulüp taraftarlığını teşvik edecek tavır ve tutumlar içine girmişlerdir.³⁸

Şiddet öğrenilen bir sosyal davranıştır.³⁹ Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre büyük ölçüde çevre tarafından üretilir. Diğer sosyal davranış biçimleri gibi, öğrenme süreçleri yoluyla kazanılır.⁴⁰ Bu sebeplerle kitle iletişim araçları vasıtasıyla, şiddete teşvik sonucunda şiddet öğrenilip uygulanabilmektedir.

Yeni futbol ekonomisinde gelirin paylaşımı ve nüfuz alanının daha da arttırılabilmesinin yolu, medya aracılığıyla daha büyük kitlelere ulaşmaktan geçmektedir. Bu amaca ulaşmada kullanılan yöntem ise ilginin her zaman en üst seviyede olmasını sağlayacak, reyting mücadelesinden geçmektedir. Bu amaçla, televizyonlarda spor programları, basında köşe yazıları ve futbol haberleri, her zaman rutin olmayan şeyleri ön plana çıkartarak; bir yandan bu tür olayların önüne geçilmesi şeklinde göstermelik bir popülist yaklaşım sergilerken; diğer yandan da taraftarın; futbolcu, yönetici, federasyon ve hakemle karşı karşıya gelmesini sağlayacak ve daima ateşi yüksek tutacak, yorum ve haberlerle, konuyu sürekli tekrarlayarak, sıcak tutmaya çalışır. “*Yapılan maç eleştirilerinin ve yorumlarının genellikle tribündeki taraftarın bakış açısından, özellikle kullanılan dil bağlamında yapılması*” futbolda atmosferin giderek daha da arttırılmasına yol açmaktadır.⁴¹

Yine tiraj için futbol yazarlarının köşelerinde ve futbol manşetlerinde insanların örf, adet, gelenek ve değerlerine, ırk veya toplumun aleyhine, o toplumun değerlerine ters düşen yazı, yorum ve başlıkları şiddet fanatizmin sosyolojik boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Yine aynı açıdan bakıldığında futbol yazarlarının köşelerinde ve futbol manşetlerinde

37 MAQUIRE, J. Power and global sport, zones of prestige, Emulation and Resistance. London: Routledge; 2005. p.198. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktararak sf 82)

38 ACET, M. (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan olmaya Yönelten Sosyal Faktörler, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. (Üç büyük kulüp taraftarlarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları Ayşe Türksoy, Maksut Çiçek, İstanbul Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Mehmet Bayansaldüz Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü;-İ.Ü. Spor Bilim Dergisinden aktararak sf-94)

39 FROMM, E. Sevgi ve şiddetin kaynağı. 2.Baskı,Selçuk B, çev. Ankara: Öteki Yayınları; 1994.p.24-6. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktararak sf 81)

40 BANDURA, A. Social learning Theory of Agression, Journal of Communication 1978;28 (3): 12-29. (Dr. Elif KARAGÜN'ün Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesinden aktararak sf 81)

41 SERT, Mahmut, Gol Atan Galip-Futbola Sosyolojik Bir Bakış, Sh. 132-133, Bağlam yayınları, İst.,2000(Aşkar Tuğrul NTV-MSNBC- <http://www.frmtr.com/fair-play-kulubu-odasi/1403113-futbolda-siddetin-nedenleri.html> den aktararak-30.06.2013 gün saat 13:00 tarihli arama)

bütünüyle fanatizm psikolojisi içerisinde bulunan insanların tuttuğu takım aleyhinde, rakip takımı destekler nitelikte, hakemler, futbolcular, teknik direktörler ve kulüp yöneticileri aleyhinde, bu insanların ruh hallerini olumsuz etkileyecek yazılar yazdıkları takdirde yine bu insanlar olumsuz olarak etkilenmektedirler ve fanatizme yönlenmektedirler. Bu da futbolda fanatizmin psikolojik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.⁴²

Spor gazetelerinin başlıklarında militarist ve şiddet içerikle başlıklarla ilgili bir araştırmada; “*Fanatik, Fotogol, Fotospor ve Pas Fotomaç*” gazetelerinin haber ve köşe yazarlarının başlıklarında 1.6.2008 ile 31.5.2009 tarihleri arasındaki dönemde 576 kez şiddet içerikli haber başlıklarının kullanıldığı saptanmıştır. Taranan kelimeler içinde en fazla “*savaş*” ve “*kavga*” kelimelerinin geçtiği belirlenmiştir. Gazetelerin editörleri, anlaşmazlıkları “*kavga*”, müsabakaları “*kapışma*”, golü “*kurşun*”, galibiyeti “*imha*” olarak nitelemiştir.⁴³

Öte yandan karşılaşmalarda, milli marşlar, bayraklar, devlet başkanlarının hazır bulunuşu gibi ulusal simgelerden güç alınarak, bir savaş olacakmış gibi “*hücum*”, “*savunma*”, “*zafer*”, “*savaşan askerler*”, “*kalelerini savunan kahramanlar*”, “*rakibe gol yağdıran vurucu timler*” gibi bir dil kullanılmaktadır. Bu şekilde spor müsabakalarının televizyonlarda bir savaş havasında verilmesi, şiddet görüntülerini izleyen herkesi etkilerken, özellikle çocuklar için iki kat daha tehlike oluşturduğu, çocukların televizyondan saldırgan davranışı öğrenmekle kalmayıp, aradan uzunca bir süre geçtikten sonra bile bu davranışları taklit edebildikleri ileri belirtilmiştir.⁴⁴

Televizyon ve/veya internet yolu ile şiddete yöneltebilecek önemli bir örnek de çok yakın zamanda gerçekleşmiştir. Kuzey Kafkasya kökenli Nogay halk müziği sanatçısı olan Arslanbek Sultanbekov’a ait Kazak Türkleri’nin mahalli çalgısı olan ayrıca Nogay Türkleri tarafından da yoğun olarak kullanılan bir saz çeşidi olan Dombira⁴⁵ isimli, içinde savaşta kahramanlığı da anlatılan ve “*Cengiz Han (MONGOL)*” isimli filmin “*savaş sahnesi*”nde kullanılan, esere ilişkin müziğin futbola uyarlanması örneğidir. Dört büyük takımımızdan biri olan Fenerbahçe Futbol Takımı’nın, UEFA Avrupa Ligi 2012-2013 futbol sezonunda yarı-final maçında karşılaştığı Porekiz’in Benfica takımı ile yapacağı maç

42 ÇOLAKOĞLU, T. (2000). Sporun Topluma Yaygınlaştırılmasında Medyanın Etkisi (Güreş Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. . (Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER, Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu., Dr. Selçuk Özdağ., Dr. Savaş Duman, Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan)

43 ÖZSOY,Selami, Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi SPOR GAZETELERİNİN BAŞLIKLARINDA MİLİTARİST VE ŞİDDET İÇERİKLİ METAFORLAR Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi Mart 2011 Sayı 1- sf-1

44 KARAGÜN, Elif Dr. Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesi sf 81

45 <http://tr.wikipedia.org-30.06.2013 gün saat 23:00 tarihli arama>

öncesinde bu eser Fenerbahçe marşı olarak uyarlanmış uyarlamada Fenerbahçe Futbol Takımı savaşı kahramanlara benzetilerek “*saldır şanlı kanarya*” kelimesi de kullanılmak suretiyle televizyon ve internet ortamında yayınlanmışmıştır.

Sonuç olarak, spor özellikle de futbol çağımızda bir ekonomiye dönüşmüştür. Pastadan daha büyük pay alma adına medya yoğun olarak kullanılmaktadır. Medya kullanılırken pastadan pay alma kaygısı, şiddet kaygısının da önüne geçmiştir. Spor özellikle de futbolu sürekli gündemde tutmak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Müsabakaların savaş algısı oluşturacak şekilde yayımlanması, karşı takım, federasyon, hakemlere yönelik maksatlı haber ve yorumlar vb. eylemler, sporda şiddeti artıran öğeler olarak görünmekte ve toplumsal birlikteliğimizi zayıflatmaktadır.

V. SPORDA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER

1. 1982 Anayasasının 59/1. maddesi “*Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur .*” denmektedir.

Bu madde ile beden sağlığının, spor yaptırarak korunmasının amaçlandığı, sporun kitlelere yayılmasının ise amacın teminine yönelik en önemli araç olduğu belirtilmiştir. Sporun geliştirilmesinin, sadece fiilen spor yapanlara değil, seyircileri için de eğitici ve sağlık kurallarına uygun bir ortamda yaşamaya sevk edici ortamda yapılmasının amaçlandığı belirtilmiştir.⁴⁶

1982 Anayasasının 42/3. Maddesinde ise “*Devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirler alacağı belirtilmiştir.*”

2. 25.9.1986 tarihli Sportif Karşılaşmalarda ve Özellikle Futbol Maçlarında Seyircilerin Şiddet Gösterilerine ve Taşkınlıklarına Dair Avrupa Sözleşmesi, ülkemizce imzalanmış olup, sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu kanun 26.8.1990 tarihinde kabul edilmiştir. Kanunun 1. maddesinde başta futbol maçları olmak üzere diğer spor karşılaşmalarında seyircilerin şiddet ve taşkınlıklarını önlemek ve kontrol altına almak için sözleşmede yer alan gerekli önlemlerin alınacağı belirtilmiştir.

3. Sporda şiddet ile ilgili ilk yasal düzenleme, 07.5.2004 günü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 5149 sayılı Spor Müsabakalarında

46 <http://www.corpus.com.tr> (DANIŞMA MECLİSİ ANAYASA KOMİSYONU GEREKÇESİ) 01.07.2013 gün saat 12:00 tarihli arama

Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile yapılmış olup, uygulamada görülen yetersizlikler nedeniyle 14.4.2011 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan 6222 sayılı “*Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun*” ile yürürlükten kaldırılmıştır.

4. 14.4.2011 günü Resmi Gazete’de yayımlanan 6222 sayılı “*Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun*” ise halen yürürlükte bulunmaktadır.

Kanunun amacı; “*müsabaka öncesinde, esnasında veya sonrasında spor alanları ile bunların çevresinde, taraftarların sürekli veya geçici olarak gruplar halinde buldukları yerlerde veya müsabakanın yapılacağı yere gidiş ve geliş güzergâhlarında şiddet ve düzensizliğin önlenmesi*” olarak belirtilmiştir. Madde gerekçesinde; spor alanında faaliyet gösteren kişilerin ve taraftarların haklarının korunması ve ortaya çıkan düzensizlik ve şiddet olaylarının önlenmesi amacıyla özel bir düzenleme yapıldığı, ulusal mevzuatların da uluslararası spor örgütlerinin benimsediği ilkelere uygun olarak spor alanında yaşanan holiganizm, ırkçılıkla mücadele, organize suçlar, şike ve teşvik primi, spor alanında düzenin sağlanması, hakem, sporcu ve diğer ilgililere karşı eylemli ve sözlü saldırılara çözüm amacına uygun düzenlemelerin yapıldığı belirtilmiştir. Bu çerçevede spor alanı, çevresi, taraftarların geliş gidiş güzergâhı yasanın korunması kapsamına alınmıştır.

Yasada, spor alanlarının güvenlik ve düzenine ilişkin tedbirler, saha, müsabaka ve seyir güvenliğine ilişkin yükümlülükler düzenlenmiştir.

Şike ve teşvik primi, spor alanlarına yasak madde sokulması ve müsabaka düzeninin bozulması, hakaret içeren tezahürat yapmak, stada usulsüz girmek, seyircilere yasak alanlara girmek, spor alanlarında taşkınlık yapmak ve tesislere zarar vermek ve seyirden yasaklanmak suç olarak düzenlenmiştir.

Yasada, şiddete neden olabilecek açıklamalar yapanlar hakkında da idari para cezası getirilmiştir.

Yasada getirilen önemli bir yenilik de yargılama ve usul hükümlerine ilişkindir. Buna göre kanun kapsamına giren suçlardan dolayı yargılama yapmaya Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği sulh veya asliye ceza mahkemeleri yetkili kılınmıştır. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Büyük Genel Kurulu almış olduğu kararla görevli ve yetkili sulh ve asliye ceza mahkemelerini belirlemiştir.⁴⁷ Bu düzenleme kanun koyucunun yasaya verdiği özel öneminde bir göstergesi sayılmalıdır.

47 Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurulu’nun 02/02/2012 gün ve 47 sayılı kararı

5. 16.5.2009 günlü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5894 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un 3. maddesinde Türkiye Futbol Federasyonu’nun görevleri arasında şiddet, şike, teşvik primi, ırkçılık, doping ve her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek sayılmıştır. Yasanın 15. maddesinde ise futbol müsabaka ve faaliyetlerinde kulüplere ve kişilere disiplin ihlalleri ve sportmenliğe aykırı fiiller ve bunlara uygulanacak cezalar, FIFA ve UEFA kurallarına uygun olarak Türkiye Futbol Federasyonu Statüsü ve Statü’nün çizdiği çerçevede yönetim kurulunun yapacağı talimatlarla belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

6. 28.5.1986 günlü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, ancak 08.6.2011 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan 638 sayılı KHK. nin 31. maddesi ile değiştirilen Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna göre, yasa kapsamındaki tüm spor federasyonlarına, sporda şiddetin önlenmesi için gerekli tedbirleri almak görevi yüklenmiştir.

7- 03.3.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, “Yayın Hizmeti İlkeleri” başlıklı 8. maddesinde “Yayın hizmetlerinin; çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez” denilmekte, bu ilkeye uymayan medya hizmet sağlayıcı kuruluşunun uyarılacağı, bu uyarıya rağmen yayının sürmesi halinde ise idari para cezası verileceği öngörülmüştür.

Sporda şiddet ile ilgili hukuki mevzuat incelendiğinde, çağa ve uluslar arası alanda yapılan düzenlemelere paralel hükümlerin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak, sporda şiddet ile ilgili yasanın kabul edildiği 2004 yılından günümüze kadar, uygulama konusunda henüz bilimsel veri toplayabilecek kadar bir uygulamanın sağlandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Özellikle ceza içeren norm uygulamaları açısından, 5149 sayılı Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunda yer alan ve doğrudan sporda şiddet ile ilgisi bulunmayan, fahiş fiyattan bilet satmak suçu açısından uygulama sıklığına rastlanılmış olup, anılan fiilin de 6222 sayılı “Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” da suç olarak düzenlenmediği anlaşılmıştır.⁴⁸

VI. SPORDA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Literatür incelendiğinde, sporda şiddeti önlemeye yönelik değişik

48 Uyarı ortamında yapılan arama 01.07.2013 saat 14:30-7. Ceza Dairesi’nin 20.03.2013 gün 2013/3321 Esas 2013/6444 Karar nolu hükmü

önerilerin bulunduğu belirlenmiş olup, bu çözüm önerilerinden, konumuzla ilgili olduğu düşünülen, tarafımızca da doğru olduklarına inanılanlar ve tarafımızca önerilenler alınmıştır.

Sporda şiddeti ortaya çıkaran sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal birçok neden bulunduğu belirtilmiş idi. Bu sebeplerle birçok nedenle ortaya çıktığı anlaşılan sporda şiddet ile etkin mücadele etmek bir hayat felsefesi olarak belirlenmeli, kararlılık duygusu oluşturulmalı çözümü için de birkaç yönden faaliyet yürütülmelidir. Bu genel bakış yakalanamadığı ve kararlılıkla sürdürülemediği sürece önerilecek çözümler eksik ve yetersiz kalacaktır. Bu kararlılığın ve faaliyetlerin bir kısmı psiko-sosyal faaliyetler, bir kısmı ise hukuken var olan düzenlemelerde görülen eksikliklerin giderilmesine yönelik icra faaliyetlerini kapsamaktadır.

1.Toplumumuzdaki suça sürüklenen çocuklar incelendiğinde, suça iten temel nedenin aile içi sorunlar olduğu ve özellikle aile içi şiddetin bu çocukları şiddete, dolayısıyla da suça ittiği bilinen bir gerçekliktir. Bu sebeple şiddetin ve özellikle de sporda şiddetin önlenmesinde aileye önemli görevler düşmektedir.

Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından Türkiye genelinde 11-16 yaş grubunda yer alan ilköğretim öğrencilerinin katılımıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 44`ünün şiddete maruz kaldığı, şiddete maruz kalan öğrencilerin % 47`sinin erkeklerin oluşturduğu saptanırken, bu çocukların % 76,55`inin anne ve babasının arasında şiddetli geçimsizlik olduğu ve annenin baba tarafından dövüldüğü ortaya çıkmıştır.⁴⁹

Gerçekten aile, toplumun en küçük sosyal birimidir. Bütün toplumlarda aile, fert için hayatın merkezidir. Ferdin içinde bulunduğu en önemli ve asli bir sosyal gruptur ve seyirci şiddetinde rol oynayan en önemli faktördür.⁵⁰ Çocuklar ailenin aynasıdır. Bütün bu sebeplerle, öncelikle aile içi şiddeti, sonrada sporda şiddeti azaltmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve başta Futbol Federasyonu olmak üzere diğer spor federasyonları ile birlikte koordineli çalışılarak bir yol haritasının belirlenmesi, daha sonra da bu konuda projeler yapılarak uygulamaya konulması çözüme katkı sağlayacaktır.

49 DURMUŞ, Emine, GÜRGAN Uğur, Ar. Görevlileri Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü. LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET VE SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİ VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde sunulan bidiriden

50 ÇAĞLAYAN, Hakan Salim, Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, FİŞEKÇİOĞLU, Bülent; Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ,FUTBOL SEYİRCİSİNİ ŞİDDETE YÖNELTEN FAKTÖRLER 2003 yılında S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsüne hazırlanan ve sunulan Yüksek Lisans tezi, sf-131

2. Genel olarak toplumdaki değer yargılarının oluşumunda eğitim ve öğretimin katkısı bulunmaktadır. Çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü okullarda geçirmektedirler. Bu sebeple okullar şiddet, özellikle de sporda şiddetin zararların öğretilmesi konusunda bulunmaz mekânlardır.

Bu çerçevede fair- play sporun amacının anlaşılması bakımından çok önem arz etmektedir. Fair- Play “*Sporda kurallara uymaktan da öte belli bir davranış tarzını sergileyen bir terim olup, rakibe saygı ve ona fizyolojik ve psikolojik açıdan zarar vermeme özenti anlamına*” gelir. Rakip, bir düşman olarak değil, oyunun bir parçası olarak görülür ve yoğun mücadelede bile rakibe ve onun temsil ettiği değer olan onuruna saygı duyulur. Fair-Play, oyunda hileye ve şiddete başvurmamak anlamına da gelmektedir.⁵¹Fair-Play anlayışı spor müsabakalarında rakibe saygıyı öğreteceğinden sporda şiddetle mücadelede çok önemli bir psikolojik enstrüman olarak görülmelidir. Bu enstrümanın bir hayat felsefesi olarak kabul edilerek içselleştirilmesinin sağlanması açısından, okullarda ayrı bir ders olarak okutulması, mümkün bulunmaması halinde ise Beden Eğitimi derslerinin içinde çocuklara öğretilmesinin, fanatizm ve holiganizm duygularının azalmasına dolayısıyla da sporda şiddetin azaltılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Benzer bir görüşe göre de fair-play, bir anlamda sosyal birliktelik felsefesidir. Fair-Play sadece sportif ilişkiler anlamında değil tüm hayatımızda kullanabileceğimiz bir kavram olarak düşünülmeli ve ilkokul sıralarından itibaren çocuklara aktarılmalıdır. Kurallara uyulması ve tarafların birbirlerine saygı duyulmasını öğretmesi anlamında fair-play okul sporunun olmazsa olmazlarından birisi olarak eğitim anlayışı içerisinde yer almalıdır. Futbolda fair- play anlayışının yerleştirilmesi ve ödüllendirilmesi doğrultusunda çalışmaların artırılması yoluna gidilmelidir. Medyadan bu anlayışın yerleştirilmesi için daha fazla yardım talep edilmelidir, denilmektedir.⁵²

3. Türkiye’de eğitim ve gelir seviyesi düşük kişilerin yanında, sosyal seviyesi yüksek, VIP tribünü izleyicileri, kulüp yöneticileri, siyasi yetkililer dahi değişik boyutları ve yönleriyle futbol şiddetinin içerisinde rol almıştır. Bu nedenle ülkemizdeki taraftar profiline çok sağlıklı bir araştırmaya dayalı olarak çıkarılması ve buna uygun modelin çözüm için geliştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.⁵³

51 <http://tr.wikipedia.org-02.07.2013> gün saat 21:00 tarihli arama

52 TALİMCİLER, Ahmet, Yrd. Doç Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi. <http://bianet.org/bianet/spor/130030-futbolda-siddetin-nedenleri-ve-olasi-cozum-yollari-02.07.2013> gün saat 23:00 tarihli arama

53 HASIRCI, Seyhan, Prf. Dr. TFF’in aylık Futbol Dergisi Tam Saha Mayıs 2012

Bu nedenlerle, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve başta Futbol Federasyonu olmak üzere diğer spor federasyonları ve taraftar dernekleri ile işbirliğine gidilerek, çok hızlı bir şekilde ülkemizdeki taraftar profili çıkartılmalıdır. Ülkemizdeki taraftar profilinin sağlıklı olarak belirlenmesi, çözüm açısından hayati önem arz etmektedir.

4. Tüm futbol kulüplerimizin taraftar dernekleri hayata geçirilmeli,⁵⁴ bu grupların daha aktif bir biçimde kulüplerde yer almalarının yolları açılmalı, yine taraftarların eğitilmesine dönük proje ve uygulamaların hayata geçirilmesi için gerekli yasal ve bürokratik adımlar atılmalıdır.⁵⁵

5. Televizyonlarda spor programları, basında köşe yazıları ve futbol haberlerinin içeriklerinin sporda şiddeti tetikleyerek artırdığı ifade edilmiş idi. Televizyonların, spor yorumcuları, gazetelerin ise spor yazarları seçiminde, kıstaslara uymamaları (gazetecilik ve yorumculuk adına hiçbir eğitim almayanlara, yazarlık ve yorumculuğu hobi ve ikinci iş olarak yapanlara program yaptırması, gazetelerde yazı yazdırması) dünyada olduğu gibi ülkemizde de seyirci saldırganlığı üzerinde etkili olmaktadır.⁵⁶

Bu sebeplerle; medyanın yapmış olduğu yayınlar üzerine odaklanılmalı ve daha barışçıl, şiddet içermeyen bir dil kullanması konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.⁵⁷ Yine televizyonların spor yorumcuları, gazetelerin ise spor yazarları seçiminde eğitimi de öne çıkaran, objektif kıstasların getirilmesi amacıyla, medya kuruluşları ile işbirliği yaparak düzenleme yapılmasının sağlanması, halen spor yorumculuğu ve yazarlığı sürdürenler ile de sporda şiddet dilinin sonuçları üzerine eğitim çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır.

6. Tüm statlara güvenlik kamerası zorunluluğu getirilmeli, ayrıca elektronik bilet uygulamasının en kısa sürede uygulamaya geçmesi açısından kulüpler ile işbirliği yapılmalı, gerekiyor ise bu uygulamalara dönük mali kaynak sağlanmalıdır.

7. Kulüp başkanı ve yöneticilerinin saha ve taraftarlarının güvenliğinden hukuken sorumlu tutulması başkan ve yöneticileri sporda şiddet konusunda daha duyarlı hale getirecektir.

54 HASIRCI, Seyhan, Prf. Dr. TFF'in aylık Futbol Dergisi Tam Saha Mayıs 2012

55 TALİMCİLER, Ahmet, Yrd. Doç Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi. <http://bianet.org/bianet/spor/130030-futbolda-siddetin-nedenleri-ve-olasi-cozum-yollari-02.07.2013> gün saat 23:00 tarihli arama

56 GREEN, R.G. (1990). Human Aggression (1. Edition), Buckingham, Open University Pres. (Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz, 2010 FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER, Dr. İ. Bülent Fişekçioğlu, Dr. Selçuk Özdağ., Dr. Savaş Duman, Ahmet Atalay isimli eserden aktarılan)

57 TALİMCİLER, Ahmet Yrd. Doç Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi. <http://bianet.org/bianet/spor/130030-futbolda-siddetin-nedenleri-ve-olasi-cozum-yollari-02.07.2013> gün saat 23:00 tarihli arama

8. Stat ve çevresinin güvenliğinin, nitelikli özel güvenlik elemanları ile güvenlik güçlerinin müşterek idaresine bırakılması, sporda şiddeti önlemede daha caydırıcı olacaktır.

SONUÇ

Spor, özellikle de futbol günümüz dünyasında küresel bir güç olarak karşımızdadır. Sporu bekleyen en büyük tehlike sporda şiddet olgusunun yaygınlaşmasıdır.

Sporda şiddeti diğer sebeplerin yanında, cinsiyet, spor seyircisi ve medya da ortaya çıkarmaktadır. Erkeklerin kadınlara oranla sporda şiddeti daha çok kullandıkları, diğer bir ifade ile erkek bireylerde dışa dönük şiddetin daha belirgin olduğu saptandığından bu “Çarpıtılmış erkeklik anlayışının” değiştirilmesi gerekmektedir. Spor seyircileri açısından sporda şiddet, saha içi ve saha dışı birçok faktörün etkisi ile oluşmakta olup, özellikle fanatizm duygusunu azaltacak ve holiganizm boyutuna ulaşmasına engel olacak psiko-sosyal çalışmaların yapılması, bu çerçevede taraftar profilinin çıkartılarak, buna uygun çözümler üzerinde çalışılması, aile başta olmak üzere, okul dönemi itibariyle fair-play anlayışının yerleştirilmeye çalışılması, sağlıklı bir taraftar-kulüp birlikteliğinin sağlanması, çözüme katkı sağlayacaktır. Diğer yandan, medyanın toplumu etkileyen gücü karşısında, medyanın yapmış olduğu yayınlar üzerine odaklanılmalı, sporda şiddeti teşvik eden medya dilinin mutlak surette değişmesi üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Bununla beraber, sporda şiddet mevzuatının getirmiş olduğu hak ve yetkilerin, ilgililerce herhangi bir ayırım gözetmeksizin objektif olarak uygulanması da çözüm açısından önem arz eden önemli diğer bir durumdur.

Sayılan mücadele yöntemleri çeşitlilik arz etse de, tüm mücadele yöntemleri konusundaki ön şart, sorunu çözmeye yönelik, tüm toplum kesimlerinde oluşturulacak kararlık duygusundan geçmektedir. Kararlılık duygusunun oluşturulması ve içselleştirilmesinin başarılı olamaması halinde, çözüme ulaşmak zor görünmektedir.

Son söz olarak, bu psikolojik faktörün oluşturulmasında, başta iktidar sahipleri olmak üzere, bu alanda faaliyet gösteren siyasi partilere, tüm kamu ve özel kuruluşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir. Gerisi çözüme giden yolda doğru araçları bulmaktan ibarettir.

KAYNAKÇA

1. **AFYON Yakup Akif, ÖZKAN Hüseyin, YILDIZ Süleyman Murat;** PROFESYONEL FUTBOL TAKIMLARININ SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI Doğu Anadolu Bölgesi yayınları-2005
2. **AŞKAR Tuğrul;** NTV-MSNBC- <http://www.frmtr.com/fair-play-kulubu-odasi/1403113-futbolda-siddetin-nedenleri.html-2013>
3. **ATALAY Ahmet, DUMAN Savaş, FİŞEKÇİOĞLU İ. Bülent, ÖZDAĞ Selçuk;** FUTBOLDA ŞİDDET VE YASAL KARŞI TEDBİRLER, Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 3, Sayı:2, Temmuz 2010
4. **BAYANSALDUZ Mehmet, ÇİÇEK Maksut, TÜRKSOY Ayşe;**Üç büyük kulüp taraftarlarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları, İstanbul Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü; İ.Ü. Spor Bilim Dergisi, 2003
5. **ÇAĞLAYAN Hakan Salim, FİŞEKÇİOĞLU Bülent;** FUTBOL SEYİRCİSİNİN ŞİDDETE YÖNELTEN FAKTÖRLER 2003 yılında S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsüne hazırlanan ve sunulan Yüksek Lisans tezi,
6. **Çoban Barış Yard. Doç. Dr;** İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü-Futbol ve Toplumsal Muhalefet İletişim kuram ve araştırma dergisindeki makalesinden aktarılarak Sayı 26 Kış-Bahar 2008,
7. **DURMUŞ Emine, GÜRGAN Uğur;** LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET VE SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİ Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde sunulan bildirden
8. **HASIRCI Seyhan Prf. Dr.;** TFF'in aylık Futbol Dergisi Tam Saha Mayıs 2012
9. <http://www.corpus.com.tr-2013>
10. <http://www.tdk.gov.tr/2013>
11. <http://tr.wikipedia.org-2013>
12. **KARAGÜN Elif ;** Türkiye Klinikleri Spor ve Şiddet Derlemesi, 2011
13. **Kaynak İTER, Pulur ATILLA;** Polislerin Spor Müsabakalarındaki Saldırgan Seyirciye Müdahalesinde kendi taraftarlığını araştırma yazısı GAZİ ÜNİVERSİTESİ KIRŞEHİR EĞİTİM FAKÜLTESİ, Cilt 5, Sayı 2,(2004),

İrfan SAZ

14. KOÇER Mustafa ;FUTBOL DERNEKLERİNE ÜYE OLAN TARAFTARLARIN ŞİDDET VE HOLİGANİZM EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ:KAYSERİ ÖRNEĞİNDEN AKTARILARAK; - Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1

15. KÖKNEL, Özcan;Bireysel ve toplumsal şiddet, Altın Kitaplar, 1.basım İstanbul,1996

16. KÖKNEL, Özcan;Bireysel ve toplumsal şiddet, Altın Kitaplar, 2.basım İstanbul.,2000,

17. ÖZSOY, Selami; Abant İzzet Baysal Üniversitesi SPOR GAZETELERİNİN BAŞLIKLARINDA MİLİTARİST VE ŞİDDET İÇERİKLİ METAFORLAR Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi Mart 2011 Sayı 1

18. TALİMCİLER, Ahmet; *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi.* - Futbolda Şiddetin Nedenleri ve Olası Çözüm Yolları BİA Haber Merkezi, 16 Mayıs 2011

19. UYAP